

Дигитални умения:

- Проблеми
- Политики
- Решения

Значение на Националния план за възстановяване и устойчивост

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Институт за пазарна икономика и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България (<http://www.activecitizensfund.bg>).

Пазарът на труда в България страда от редица трудности, изразяващи се в структурна безработица, ниска производителност, както и дефицит и дисбаланси в уменията на работната сила, което ограничава потенциала за икономически растеж и развитие.

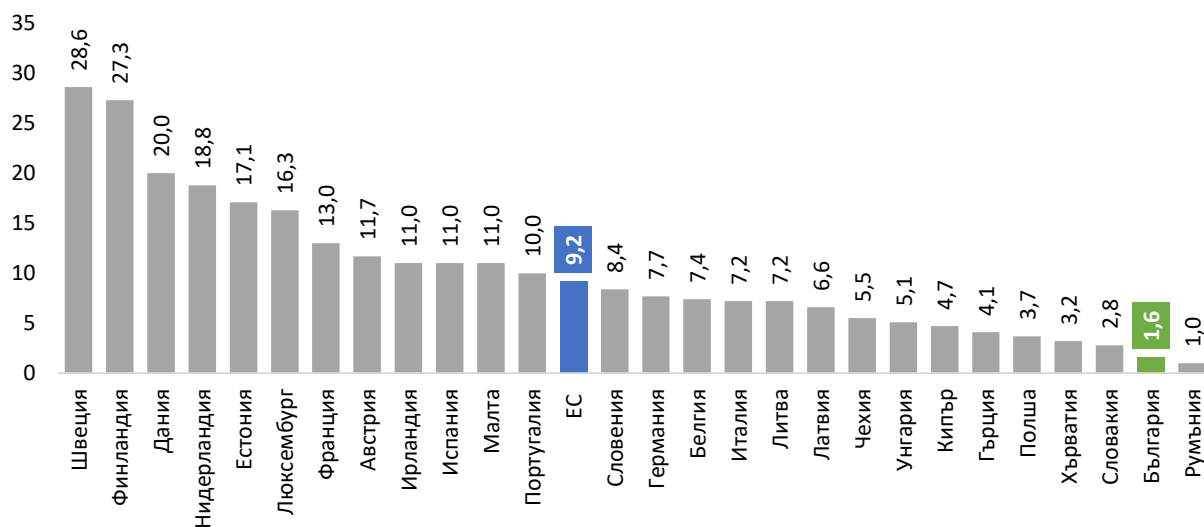
Данните на Евростат от изследването на бизнеса и потребителите показват, че за разлика от проблемите в ЕС, недостигът на подходящи кадри в България е сред основните фактори, ограничаващи производствената активност в индустрията. В периода 2018-2019 г. средният дял на българските компании, които са посочили, че недостигът на работна сила е сред причините, ограничаващи развитието на дейността е 43% (при 18% в ЕС). Този висок дял е и индикатор¹ за разминаване на търсенето и предлагането на труд и показва недостиг на квалифицирана работна сила. След започването на ковид кризата (Q2 2020 – Q1 2021) този дял намалява до 26%, но отново е почти три пъти над средните нива за ЕС (9%).

Учене през целия живот

Данните на Евростат² за учене през целия живот (УЦЖ) за 2020 г. показват, че България отново е на последните места. Делът на хората на възраст 25-64 г., участвали в някаква форма на образование и обучение през последните четири седмици към момента на провеждане на проучването в ЕС е 9,2%, а за България – едва 1,6%. На първите места са Швеция, Финландия и Дания с по над 20%.

Дял на участвалите в образование и обучение през последните четири седмици сред населението на 25-64 г., 2020 г., %

Източник: Евростат

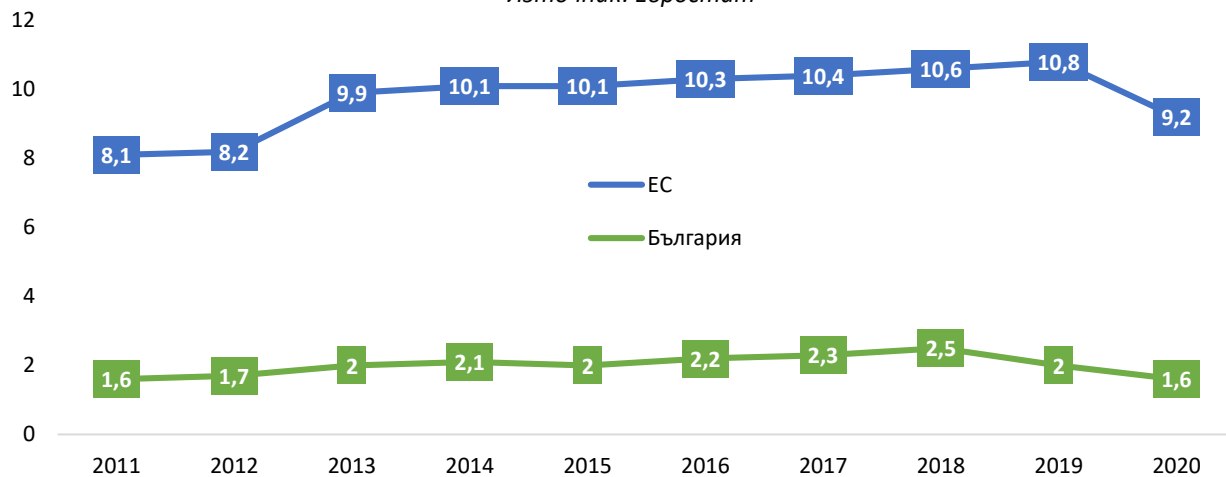
Делът на участващите в УЦЖ намалява спрямо 2019 г. За ЕС намалението е с 1,6 пр.п. (от 10,8%), а за България – 0,4 пр.п., което връща стойността на показателя до нивото му отпреди десетилетие.

¹ ЕК, [European Business Cycle Indicators](#), 2011 г.

² Евростат, [Adult learning statistics](#), 2020 г.

Дял на участвалите в образование и обучение през последните четири седмици сред населението на 25-64 г., %

Източник: Евростат

Основната причина за повсеместното свиване на участието в УЦЖ е пандемията и свързаните с нея ограничения. От една страна, наложените мерки за социална изолация през 2020 г. водят до спиране на дейността на повечето институции, които осигуряват обучения. В същото време тези институции не разполагат с електронни ресурси и учебно съдържание за провеждане на обученията онлайн, нито инструменти за контрол на качеството при обученията в електронна среда. От друга страна, много компании преминават в режим на работа от вкъщи и предвид сравнително ниския дял на дигитални умения - особено в България, която е на дъното на европейските класации - вероятността наетите да са били обучавани онлайн изглежда малка (може би с изключение на работещи ИКТ сектора).

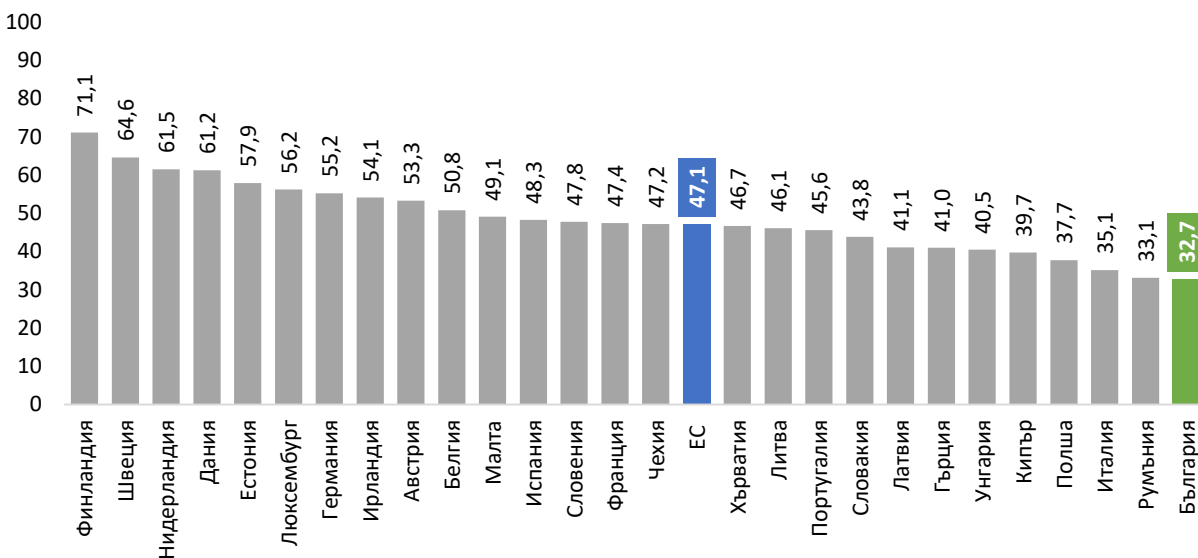
Данните за България показват, че при жените делът на участвалите в образование и обучение е по-висок - 1,7% в сравнение с 1,4% при мъжете. По-значимата разлика в участието обаче е в зависимост от степента на завършеното образование. През 2020 г. едва 0,6% от населението между 25 и 64 години с по-ниско от основно образование са преминали обучение, докато за хората с висше образование този дял е четири пъти по-висок (2,4%). Това означава, че възможностите за допълнително образование или обучение всъщност са най-ограничени именно за тези, които имат най-голяма нужда, за да повишават пригодността си на пазара на труда и дори изобщо шансовете за намиране на работа.

Дигитални умения

Предизвикателствата конкретно пред дигиталните умения на населението в България се виждат и от данните в Индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI)³ и по-специално в резултатите на страната в областта на човешкия капитал. В тази сфера с оценка от 32,7% България се нарежда последна сред държавите в ЕС, за които средният резултат е 47,1% в последното издание на индекса от 2021 г.

³ ЕК, [Индекс за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото \(DESI\)](#), 2021 г.

Резултати в област "Човешки капитал" в Индекс за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI), 2021 г., %

Огромната разлика е при дела на населението с поне основни умения в областта на цифровите технологии. За България той е 29% през 2019 г. и не се е променял през предходните три години, докато в ЕС достига 56%. С цифрови умения над основните пък са 11% от българите при 31% в ЕС. Делът на специалистите по ИКТ сред заетите на възраст между 15 и 74 години в страната е 3,3% през 2020 г. – също сравнително нисък спрямо ЕС (4,3%), но делът на жените сред тях е значително по-висок – 28% при 19% в ЕС.

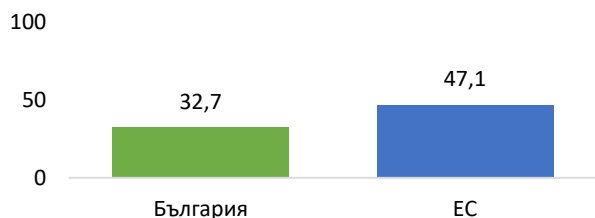
Фирмите в България все още срещат трудности при намирането на работна сила с цифрови умения, но същевременно не квалифицират кадрите си. Делът на предприятията у нас, осигуряващи обучения по ИКТ през 2020 г. е 7%, докато в ЕС той достига 20%.

Все пак в страната се забелязва повишаване на специалистите по ИКТ. Делът на завършващите висше образование в тази сфера продължава да нараства и дори изпреварва средноевропейския – 4,0% в България при 3,9% в ЕС. В средното професионално образование също се вижда сериозен ръст и през учебната 2021/2022 г. делът на приетите ученици в ИКТ специалности от общия прием достига 17% или над 6 хиляди ученика⁴. Голяма част от обучаващите се са в областта на програмирането и по-специално професиите „Програмист“, „Системен програмист“ и „Приложен програмист“ – общо 2 хиляди за трите специалности, като най-голям брой места са съсредоточени в столицата и областите Пловдив, Варна, Бургас, Благоевград.

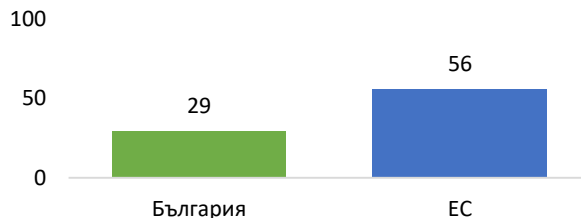
⁴ ИПИ, [Образование и заетост: Индекс на съответствието между професионалното образование и профила на икономиката](#), 2022 г.

Резултати в област „Човешки капитал“ в Индекс за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI), 2021 г.

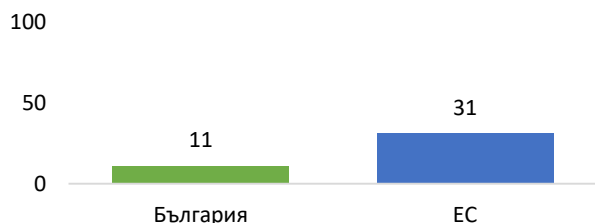
Резултат в област "Човешки капитал" в DESI 2021, %

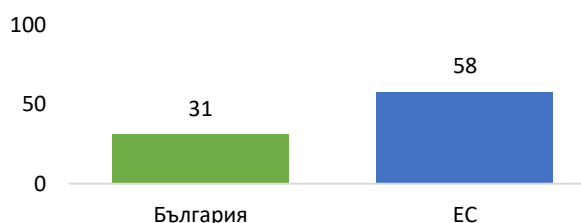
Поне основни умения в областта на цифровите технологии % от лицата, 2019 г.

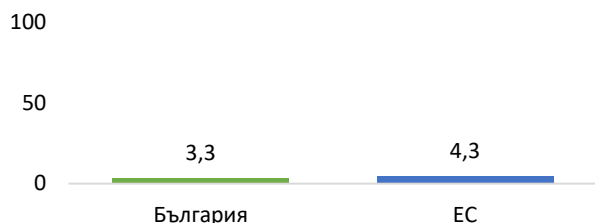
Цифрови умения над основните % от лицата, 2019 г.

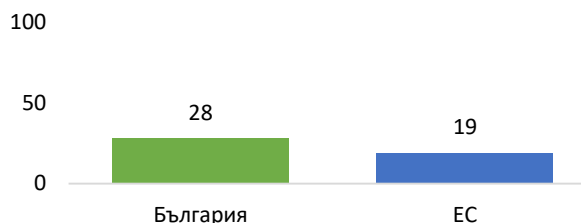
Най-малко основни софтуерни умения % от лицата, 2019 г.

Специалисти по ИКТ % от заетите на възраст 15-74 г., 2020 г.

Жени - специалисти по ИКТ % от специалистите по ИКТ, 2020 г.

Предприятия, осигуряващи обучение по ИКТ % от предприятията, 2020 г.

Абсолвенти по дисциплини в областта на ИКТ % от абсолвентите, 2019 г.

Проучването на потребностите на работодателите от работна сила⁵ за втората половина на 2021 г. показва, че „Дигиталната компетентност“ е третата най-важна компетентност⁶, която търсят работодателите – 7% от всички предпочитани (на първо място е „Общуване на роден език“ с 29%, а на второ – „Инициативност и предприемачество“ със 17%). ИКТ специалистите са и сред 10-те най-търсени специалисти според броя на заявените потребности и сред посочените специалисти, за които ще има търсене през следващите 3 до 5 години. Нещо повече – „Информатика и компютърни науки“ е единствената специалност, при която нарастването на търсенето през следващите 3 до 5 години е по-висока при запитването през 2021 г. спрямо запитването през 2020 година. Работодателите са заявили, че пазарът на труда ще има нужда от 10,6 хил. специалисти по „Информатика и компютърни науки“ и 6,8 хил. специалисти в „Комуникационна и компютърна техника“.

Политики, програми, стратегии

Подобряването на дигиталните умения в България е приоритет на няколко програми и стратегически документа като Националната програма за развитие „България 2030“, Стратегията за учене през целия живот, Стратегията по заетостта 2021-2030, Националната програма „Цифрова България 2025“, Стратегията „Цифрова трансформация на България 2020-2030“.

Различни програми, проекти и мерки за квалифициране, преквалифициране, учене през целия живот, повишаване на уменията и развиване на дигитални умения са включени и в Националния план за действие по заетостта (НПДЗ). Планът за 2021 г. (отчетът му и планът за 2022 г. все още не са публикувани) предвижда 11 599 човека да участват в такива дейности чрез 17 различни програми. Заедно с повишаване на заетостта до нивата ѝ от 2019 г., една от основните цели на плана е развитие на работната сила чрез обучения за придобиване на нови знания и умения във връзка с промените в нуждите на икономиката в технологичен и демографски аспект, както и в следствие на пандемията. Въпреки тези заявки НПДЗ отново се фокусира върху създаването на заетост, а не толкова към обучения и по-специално - подобряване на цифровите умения. Планът за 2021 г. дори предвижда по-малък брой хора, които ще се обучават, въпреки че общият бюджет е увеличен с 10 млн. лева.

Основната част от обученията за дигитални умения през 2021 г. по план отново ще се осъществява от програмите, които ще се изпълняват от социалните партньори. Седемте програми ежегодно осигуряват заетост на около 300 човека и обучения на около 1000 всяка, за което социалните партньори получават по около 1,4 млн. лева.

Конкретно за повишаването на дигиталните умения през 2021 г. стартира и програма „Развитие на дигитални умения“ за разработване на унифицирани профили на дигиталните умения и компетенции, необходими за успешно изпълнение на ключови за икономическите сектори длъжности и професии. Продължителността на проекта е 20 месеца, като стартира на 01.11.2021 г. и приключва на 30.06.2023 година. Национално представителните организации на социалните

⁵ Агенция по заетостта, [Проучване на потребностите от работна сила](#), 2021 г.

⁶ Затвореният въпрос обхваща осемте ключови компетентности, определени от Рамката за ключови компетентности за учене през целия живот по Препоръката на Съвета на Европа и Европейския парламент: *общуване на роден език, инициативност и предприемачество, дигитална компетентност, умение за учене, обществени и граждански компетентности, общуване на чужди езици, математическа компетентност и основни знания в областта на природните науки, културна осъзнатост и творчество.*

партньори ще трябва да идентифицират специфичните дигитални умения и компетенции по икономически сектори, да разработят, тестват и валидират унифицираните профили на дигитални умения, да разработят учебно съдържание за неформално обучение за развитие на специфични дигитални умения по ключови длъжности и професии, да разработят секторни рамки за развитие на дигитални умения. Индикативният бюджет на проекта до 2023 г. е 14 млн. лв. като по-голямата част от финансирането е осигурено от Европейския социален фонд (ЕСФ).

Повишаване на дигиталните умения чрез НПВУ

Повишаването на дигиталните умения не е изведено като самостоятелна реформа в Плана за възстановяване и устойчивост, въпреки че той предвижда изпълнението на мащабно усилие в тази посока. Подобряването на цифровите умения е част от реформата на предучилищното, училищното образование и ученето през целия живот. Сред основните цели на компонент „Образование и умения“ е : „...Повишаване на цифровите умения на работната сила и фокусиране на активните мерки на пазара на труда за повишаване на квалификацията и уменията на работната сила за постигане на по-добро съответствие с развитието на пазара на труда.“

Основните дейности на проект „Обучения за цифрови умения и изграждане на национална онлайн платформа за обучение на възрастни“ са предоставяне на обучения за дигитални умения и създаване на платформа за обучение на възрастни. Проектът ще се реализира в два компонента, включващи разработване и внедряване на национална виртуална платформа за онлайн обучение на възрастни и предоставяне на обучения на работната сила за придобиване на базово и на средно равнище⁷ на цифрови умения и компетенции. Изграждането на единна виртуална платформа за онлайн обучение цели предоставяне на гъвкави и достъпни форми на учене като онлайн курсове за обучение от разстояние и електронни ресурси за самостоятелно учене. Предвидените основни дейности включват: изграждане и развитие на виртуална платформа за онлайн обучение, разработване на методики и електронно учебно съдържание, провеждане на обучения за обучители, изграждане и администриране на системна среда, изграждане и поддръжка на мрежа от 760 дигитални клубове на територия на страната с осигуряване на съвременно компютърно оборудване и друга техника и достъп до интернет, където лицата ще могат да се включат в онлайн обучение, подпомагани от наставници.

Изпълнител на дейностите е Министерство на труда и социалната политика и неговите второстепенни бюджетни разпоредители.

⁷ В съответствие с Европейската рамка за дигитални компетенции DigComp2.1:

- на базово равнище, лицата сами с подходящо насочване/подкрепа при необходимост ще могат: да определят потребностите си от информация; чрез търсене в дигиталното пространство да намират данни, информация и съдържание за решаване на елементарни, рутинни въпроси; да намират начин как да оценят и използват данните, информацията и съдържанието; да си избират свой собствен начин/подход за търсене и навигиране в дигиталното пространство;

- на средно равнище, лицата самостоятелно и независимо, според техните потребности и с цел разрешаване на ясно определени от тях, нерутинни въпроси, ще могат: да дефинират потребностите си от информация и данни, да организират търсене и проучване на данни, информация и съдържание в дигиталното пространство; да знаят как да оценят и управляват данните, информацията и съдържанието, да навигират в дигиталното пространство; да определят и организират своя стратегия/подход за търсене и навигиране в дигиталното пространство.

Общият планиран ресурс е 379,4 милиона лева (322 милиона лева за сметка на Механизма за възстановяване и устойчивост и 57,4 милиона лева – национално съфинансиране) с период на изпълнение 2022-2026 година. Средствата са разделени между двата компонента на проекта: 1) Национална виртуална платформа за електронно обучение – 87 498 217 лв. (с ДДС) и 2) Обучения за DI-GI умения и компетенции – 291 971 870 лв. (с ДДС).

За петте години, през които ще се изпълнява проектът той би трябвало да подsigури работата на платформата за електронно обучение, да създаде 760 дигитални клубове, да обучи 1520 наставници в тях и 3708 преподаватели за обученията, да разработи 100 онлайн курса, да осигури обучение за придобиване на дигитални умения на 500 хиляди души и да валидира компетенциите на 100 хиляди души.

Индикатори за резултат на проект „Обучения за цифрови умения и изграждане на национална онлайн платформа за обучение на възрастни“ (с натрупване)	2022	2023	2024	2025	2026
Компонент 1: Национална виртуална платформа за електронно обучение					
Разработена и внедрена виртуална платформа за електронно обучение на възрастни	0	0	1		
Брой създадени дигитални клубове по места и оборудвани със съвременна техника и достъп до интернет	0	760			
Брой обучени наставници от дигиталните клубове	0	760	1520		
Брой обучени преподаватели от обучаващите организации	0	0	1854	2967	3708
Брой разработени онлайн курсове за обучение	0	100			
Брой разработени електронни ресурси за самостоятелно учене	0	50			
Разработен и внедрен електронен портал с каталог за обучения	0	1			
Компонент 2: Обучения за DI-GI умения и компетенции					
Брой лица, включени в обучение за придобиване на базово и/или на средно равнище на дигитални умения и компетенции	5 000	100 000	250 000	400 000	500 000
Брой лица с валидирани дигитални умения и компетенции на базово и/или на средно равнище	0	10 000	40 000	80 000	100 000

В действителност проектът ще бъде най-мощното усилие за обучение в страната досега, а създаването на платформата и дигиталните клубове ще улеснят значително процеса на придобиване на дигитални умения.

Целеви групи на обученията ще са безработни лица, регистрирани в дирекции „Бюро по труда“ и заети лица, които имат много ниско равнище или нямат изобщо дигитални умения и компетенции. Приоритет ще се дава на лицата в неравностойно положение на пазара на труда, вкл. лица от ромски произход, лица с ниско равнище на образование, по-възрастни лица и др.

В проекта са заложили редица мерки за популяризиране и достигане на целевите групи като информационни кампании и съвместна работа с медиатори, общини, НПО, читалища, социални партньори, но **рискът от незаинтересованост вероятно отново ще е голям.**

- Първо, сравнително малко хора търсят услугите на Бюрата по труда, особено след изтичане на срока за получаване на обезщетения за безработица. По данни на НСИ под 40% от търсещите работа се свързват с бюрата по труда (наред с търсене на работа и по други канали) през 2021 г.
- Второ, нежеланието на целевите групи за обучение традиционно е високо. Оценката на ефективността на мерките по ОП „Развитие на човешките ресурси“⁸ показва, че ниската мотивация за участие от страна на целевите групи е един от най-съществените проблеми пред изпълнението на програмите. Нещо повече – този проблем е особено остър по отношение на мотивацията за участие в обученията и се дължи на разнообразни фактори, като например затруднения при съчетаването на участието в обучителни дейности с трудови и семейни ангажименти, голяма продължителност на обученията, невъзможност за провеждане на обученията на работното място, логистични затруднения поради необходимост от пътуване до обучителните центрове и др. Трябва да се отбележи, че проектът в НПВУ предвижда да преодолее редица от възможните затруднения чрез онлайн обученията, възможност за избор на обучаваща институция, сравнително широка мрежа от дигитални клубове и предвидени средства за стипендии и покриване на транспортни разходи.
- Трето, целевите групи и по-специално тези от малцинствата вероятно ще имат сериозни проблеми за включване в обученията за дигитални умения поради затруднения във владеенето на български език. Общуването на роден език е посочено и като най-важната компетентност⁹, необходима за потребностите на работодателите в България. Това означава, че вероятно ще се наложи по-прецизно обследване на специфичните характеристики на индивидите от целевите групи и съчетаване на няколко програми/проекти, които да отговорят на нуждите на работната сила и реално да повишат пригодността им за заетост (и дори самата възможност за възползване от обученията за придобиване на дигитални умения).

Сериозна опасност пред достигането на максималния ефект на проекта е, че в него не се виждат намерения за оценка на резултатите, реалното отражение върху трудовия пазар и система за гъвкаво осъвременяване при промяна на потребностите от конкретни дигитални умения. В голямата си част усилията за осъществяване на политиките и целите стихват, когато проектите и програмите (и съответно финансирането по тях) приключат. Още повече, че активната политика в

⁸ ЕСФ, [Оценка на ефективността, ефикасността и въздействието на мерките за подкрепа на заети лица по приоритетна ос 1 на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2014 – 2020](#), 2022 г.

⁹ Агенция по заетостта, [Проучване на потребностите от работна сила](#), 2021 г.

България разчита основно на директно създаване на заетост, а не толкова на обучения за квалификация и преквалификация¹⁰. Поради тази причина е изключително важно ефектът от този огромен по значение, вложен ресурс и обхват проект да се оценява своевременно и ако покаже добри резултати, да продължи да се поддържа и развива с национални ресурси, когато финансирането по МВУ приключи. В противен случай усилията по популяризиране на значението на дигиталните умения, целенасочената работа по повишаване на квалификацията на работната сила и преминаването към политики за увеличаване на пригодността към работа (умения, ориентиране и подкрепа) като алтернатива на досегашната доминираща практика за създаване на субсидирана заетост ще отшумят.

¹⁰ ИПИ, [Активната политика във възстановяването на пазара на труда](#), 2021 г.